

VAIKŲ SOCIALINĖS GLOBOS PROJEKTŲ RENGIMAS SPECIALIOSIOSE MOKYKLOSE: VADYBINIS–TEISINIS ASPEKTAS

Prof. habil. dr. Audronė Juodaitytė

Doc. dr. Daiva Malinauskienė

Šiaulių universitetas, Edukologijos fakultetas, Edukacinių tyrimų mokslo centras
P. Višinskio g. 25, 76285 Šiauliai
Telefonas 41 59 57 46
Elektroninis paštas etmc@cr.su.lt

*Pateikta 2004 m. balandžio 1 d.
Parengta spausdinti 2004 m. gegužės 3 d.*

Santrauka

Straipsnyje vadybiniu–teisiniu aspektu analizuojamas vaikų socialinės globos projektų rengimas specialiosiose mokyklose. Atskleidžiamos prielaidos, laiduojančios sėkmingą socialinės globos projektų valdymą šiuolaikinėje specialiojoje mokykloje teisinės–vadybinės veiklos srityje. Nagrinėjami teoriniai–vadybiniai ir teisiniai projektų rengimo pagrindai, formuluojamos rekomendacijos, sudarančios pagrindą sėkmingai rengti ir specialiosiose mokyklose vykdyti projektus.

Pagrindinės sąvokos: socialinės globos projektai, valdymas, teisinė valdymo bazė.

Ižanga

Specialiosioms mokykloms perduotos neįgalųjų vaikų ugdymo, globos, reabilitacijos, medicininės priežiūros funkcijos. Mokyklos, siekdamos veiksmingai atlikti šias funkcijas, rengia socialinės globos projektus ir pritraukia lėšų iš papildomų finansavimo šaltinių. Projektų rengimas ir įgyvendinimas tampa efektyvaus mokyklų funkcionavimo sąlyga, strateginio planavimo elementu. Tačiau nėra sukurtos bendros strategijos rengti, įgyvendinti ir valdyti socialinės globos projektus specialiosiose mokyklose.

Vaikų socialinės globos projektų valdymas specialiosiose mokyklose reikalauja atsakyti į nemažai klausimų: kas yra vaikų socialinės globos projektai specialiosiose mokyklose? Kokios yra jų valdymo ypatybės šiose mokyklose?

Kadangi vaikų socialinės globos projektai yra svarbi specialiųjų mokyklų efektyvaus funkcionavimo sąlyga, kyla ir jų valdymo klausimas. Visa tai suponuoja **mokslinę problemą**: kokie yra vaikų socialinės globos projektų rengimo specialiosiose mokyklose teisiniai–vadybiniai pagrindai?

Tyrimo objektas – vaikų socialinės globos projektai specialiosiose mokyklose.

Tyrimo tikslas – ištirti vaikų socialinės globos projektų rengimą specialiosiose mokyklose teisiniu–vadybiniu aspektu.

Metodologinės nuostatos ir tyrimo strategija.

Tyrimas grindžiamas socialine–interakcinio simbolizmo paradigma, egzistencializmo filosofija, humanistine ir socialine psichologija. Apeliuojama į požiūrį, kad nenuneigiant objektyvių proto arba kūno negalės reiškinių, žmonėms reikia taikyti psichosocialinės sąveikos

modelius: socialines normas, statusus, vaidmenų pasiskirstymą istoriniame ir sociokultūriniame kontekste (Ruškus, 2000).

Svarbus yra normalizacijos principas: žmonės, turintys fizinių ir psichinių sutrikimų, nepaisant to, kokie stiprūs sutrikimai būtų socialinėje–kultūrinėje aplinkoje, turi lygias teises. Tai reiškia, kad jie gali gyventi kaip visavertės asmenybės (Gailienė, 1999). Socialinė negaliųjų integracija jungia visas socialines sąveikas, socialines struktūras, praktines idėjas (Ruškus, 2000).

Socialinės globos projektų valdymas grindžiamas bendrosiomis projektų valdymo strategijomis, kurios yra kaip perspektyva, leidžianti suvokti, kaip vadovai supranta juos supančią aplinką, siekia ją keisti, atsižvelgia į tai, kaip šias idėjas palaiko žemesnio rango vadovai ir darbuotojai (Tamošiūnas, 1999; Targamadžė, 1999). Projekto valdymo modelis suvokiamas kaip bendras planas, padedantis pasiekti norimų tikslų, turintis teorinį pagrindą, savo filosofiją. Jo pagrindą sudaro komandinis darbas, kurio sėkmę lemia tinkamas komandos narių asmeninių savybių derinys, gebėjimas sėkmingai sąveikauti projektinėje veikloje (Barvydienė, 1997). Projektų rengimo galimybės specialiosiose mokyklose atskleidžiamos per naujų – vadybinių žinių konstrukta, kuris savyje implikuoja komandinę vadovo ir pedagogų veiklą, suvokiant ypatingą projektų paskirtį specialiojoje mokykloje, vaikų socialinės globos ir ugdymo sąveiką, kaip socializuojantį veiksnį, laiduojantį vaikams, kad mokykloje bus sudarytos būtinos sąlygos jų veiklai ugdyti ir gyventi.

Nagrinėjamas ir kitas projektų rengimui ir jų valdymui įtakos turintis veiksnys – teisiniai vaikų socialinės globos ir specialaus ugdymo mokyklose pagrindai, sudarantys orientacinį pagrindą formuluoti ir realizuoti vaikų socialinės globos projekto tikslus ir uždavinius. Taip atskleidžiami teoriniai–vadybiniai ir teisiniai projektų rengimo specialiosiose mokyklose pagrindai kaip „naujajį“ mokyklų vadovų, pedagogų žinojimą šiuolaikinės vadybos srityje nulemiantys kognityviniai konstruktai.

Tyrimo metodai: atskleidžiant vaikų socialinės globos projektų rengimo ypatybes specialiosiose mokyklose vadybiniu–teisiniu aspektu, atliekama: vadybinės edukacinės literatūros teorinė analizė, metaanalizė, Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentų, pagrindžiančių šiuolaikinės mokyklos valdymo gaires ir specialiojo ugdymo plėtojimosi galimybes, kontentinė analizė.

1. Teoriniai vaikų socialinės globos projektų valdymo pagrindai

Socialinės globos projektai – tai įtaką pokyčiams darantys veiklos modeliai, turintys aiškiai apibrėžtą tikslą, jam įgyvendinti būtinus veiksmus, laiką, išteklius. Projektai gali būti vykdomi didesniu ir mažesniu mastu. Tai – mokyklos veiklos pertvarka, naujų darbo formų ir metodų diegimas mokyklos arba klasės bendruomenėje, naujų programų arba mokymo priemonių taikymas (Bakk, Grunewald, 1997). Vaikų socialinės globos projektai orientuojami į socialinių, psichologinių ir pedagoginių problemų sprendimą. Įgyvendinant projektus, problemos analizuojamos sistemoje „Žmogus ↔ aplinka“.

Projektai realizuoja mokyklos valdymo normatyvinį ir diagnostinį aspektus, būdingus planavimui ir programavimui (Targamadžė, 1999). Derinant normatyvinį ir diagnostinį aspektus, projektavimas leidžia orientuotis į reikiamą projektinės veiklos modelį, atitinkantį turimus išteklius. Be to, jis leidžia derinti problemą su galimu jos sprendimu, numatyti alternatyvius tikslo siekimo būdus ir priemones. Projektai taip pat teikia pagrįstus laiko limitus problemai spręsti, kuriuos lėmė probleminės situacijos ypatybės (Tamošiūnas, 1999).

Veiklos planavimas sprendžiant mokyklos valdymo problemas, kurios negali būti kitaip išsamiai išnagrinėtos, kaip tik pasitelkus projektus, skatins mokyklos vadovų ir pedagogų dėmesingumą, formuos vadybinį poreikį išmintingų intervencijų paieškų, sudarys galimybes apmąstyti tikslus ir būdus jiems realizuoti. Socialinėje ir pedagoginėje mokyklos veiklos srityse priežasčių projektams kurti visada pakanka, nes čia kasdien įvyksta kas nors nauja, todėl spęstinų problemų netrūksta.

Svarbiausias dalykas rengiant projektus yra problemos įprasminimas ieškant aktyvaus, kūrybiško sprendimo, daug reikšmės teikiant vadovų ir pedagogų komandinio darbo proce-

sui. Projektas nėra užduotis, kurią visi turi atlikti vienodai. Jo idėja – skatinti mokyklos bendruomenės narius veikti kūrybiškai, kartu saugant ir pasirinkimo laisvę. Ši veikla turėtų padėti vadovams ir pedagogams susiformuoti reikiamus mokėjimus ir įgūdžius, sistemingai pakartoti jau išmokus dalykus, pritaikyti turimą individualią patirtį.

Projektų valdymo funkcijos išreiškia tam tikrą mokyklos vadybinės veiklos dalį (Targamadzė, 1999; Želvys, 1999). Vadybines funkcijas ir veiklas galima įvairiai grupuoti, išskiriant skirtingą jų skaičių. Patogiausia veiklas suskirstyti į dvi grupes pagal pagrindines ir integruojančias funkcijas. Pagrindinės valdymo funkcijos yra planavimas, organizavimas, motyvavimas, koordinavimas ir kontrolė. Integruojančios funkcijos – tikslų formulavimas, problemų analizė, sprendimų priėmimas ir komunikavimas (Želvys, 1999).

Projektų valdymas – tai gebėjimas sukurti ir valdyti tam tikras paskirtį atitinkančias švietimo, ugdymo, socialinių ir edukacinių paslaugų programas. Jų valdymo procesas glaudžiai susijęs su visomis kitomis organizacinės veiklos sritimis: visų pirma su strateginiu vadovavimu, pagrindinių išteklių ir proceso valdymu, institucijų ryšių, kurie daro įtaką mokyklos programų kokybei, plėtojimu. Projektų valdymo rezultatai iš šalies yra aiškiai matomi ir dažnai jais remiamasi vertinant ugdymo institucijos veiklos kokybę. Tačiau projektų valdymas švietimo įstaigose, nepaisant bendrųjų funkcijų ir strategijų, turi ir specifinių bruožų. Apibūdinsime projektų valdymo specialiosiose mokyklose ypatybes.

2. Vaikų socialinės globos projektų valdymo ypatybės specialiosiose mokyklose

Pagrindinis specialiųjų mokyklų **uždavinys** – rengti vaikus savarankiškam gyvenimui, siekti jų sėkmingos socialinės adaptacijos ir integracijos visuomenėje. Ypač daug dėmesio turėtų būti skiriama našlaičiams ir beglobiams vaikams, turintiems negalią (protinę arba fizinę). Šie vaikai dažnai patenka į sudėtingas socialines situacijas, nes stokoja adaptacijai reikšmingų psichosocialinių kompetencijų. Jie daug blogiau orientuojasi aplinkoje. Ši socialinė funkcija vaikų veikloje dažnai plėtojama per globos projektus sudarant sąlygas plėtoti jų saviraišką ir komunikaciją mokyklos aplinkoje. Vaikų socialinės globos projektai specialiosiose mokyklose sustiprina vyriausybės deleguotas pagrindines funkcijas šioms mokykloms sudaryti visavertės vaikų socializacijos ir ugdymo sąlygas (Specialiojo ugdymo įstatymas, 1998), todėl ypač reikalingos tampa vaikų socialinę adaptaciją ir socializaciją palaikančios edukacinės programos ir projektai, kurie netiesiogiai atlieka ir vaikų socialinės integracijos funkciją.

Vaikų socialinės globos projektai orientuoti į jų socialinės saviraiškos stiprinimą, todėl daugelis autorių vaikų savarankiškumo ugdymą išskiria kaip vieną svarbiausių veiklos uždavinių (Strolaitė, 2002). Tam padeda socialiai reikšmingų užduočių, besiremiančių vaikų patirtimi, sprendimas, gyvenimiškų situacijų modeliavimas (Bakk, Grunewald, 1997).

Sprendžiant naują problemą, svarbiausia projektų ir projekcinio valdymo savybe tampa suplanuotos veiklos sistemos sumanymas ir įgyvendinimas. Projekcinis mąstymas gali būti suprantamas kaip kokios nors naujos intervencijos į kasdienį gyvenimą raiška arba kaip įprastos tvarkos tobulinimas. Viena iš tokių problemų gali būti vaikų socialinio ugdymo ir globos mokykloje plėtojimas, kurie lig šiol nepakankamai sąveikavo tarpusavyje. Vaikų socialinės globos projektų tikslas specialiojoje mokykloje, kaip teigia D. Pūras (1997), yra daryti įtaką specialaus ugdymo sistemos reformai, kuriant modernios, reformuotos pedagogikos modelius. Mokyklų vadovams ir pedagogams svarbu tinkamai suvokti projekto tikslą ir atsakyti į klausimus: ar projektu siekiama garantuoti naują veiklą, ar tik kažką pakeisti, ar gauti ir konkrečius rezultatus? Svarbiausias veiklos planavimo tikslas – garantuoti, kad planuojama veiklos sistema padėtų išspręsti problemą, dėl kurios buvo įgyvendinamas šis projektas.

Iš viso projekto funkcionavimo ciklo atsakingiausias yra vertinimo etapas. Projektų vertinimas nėra pakankamai ištirtas mokslinėje literatūroje, nes „projekto“ sąvoka mokslinėje literatūroje atsirado kur kas anksčiau nei „strateginio valdymo“ sąvoka (Kasiulis, Barvydienė, 2001). Rezultatas, kurį norima pasiekti projekte, dažniausiai vertinamas pagal šiuos kriterijus:

apimtį, tipą, rūšį, trukmę (Tamošiūnas, 1999; Targamadzė, 1999), todėl jis padeda orientotis, ar projekto funkcionavimo ciklas buvo efektyvus.

Socialinių projektų valdyme, kaip teigia C. Suttonas (1999), pedagoginiai, psichologiniai, ekonominiai, juridiniai, informaciniai, techniniai–organizaciniai ir kiti procesai tikslingai kreipiami siekti geriausių rezultatų, kartu atsižvelgiant į tų procesų ypatumus ir dėsninumus. T. Tamošiūnas (1999) nurodo, kad norint įvertinti, ar bandymas pavyko ir ar vėl galima bandyti (tokiu pačiu būdu) spręsti problemas, reikia įvertinti projekto rezultatus. Vadinasi, įvertinimas reiškia ir norą pasverti veiklos rezultata, o kartu ir norą įgyti patirties, kuria būtų galima remtis ateityje (Kasiulis, Barvydienė, 2001; Leonienė, 2001). „Projektinio mąstymo“ ir „projektinės veiklos“ sąvokos darosi vis populiarsnės, nes vis daugiau dėmesio skiriama visuomenės ir atskirų individų problemoms spręsti (Targamadzė, 1999).

Socialinio darbo ir socialinės globos projektų valdymą, V. Barvydienės (1997) nuomone, sudaro: socialinio darbo subjekto ir objekto būsenos vertinimas, planavimas, sprendimų priėmimas, apskaita ir kontrolė, koordinacija, organizacinis ir techninis aprūpinimas, personalo atranka, jo rengimas ir auklėjimas ir t. t. Projekto vadovas atsako už tai, kad neviršijant tam tikrų išteklių būtų pasiekti projektų tikslai. Todėl jie privalo nuolat kontroliuoti 3 svarbiausius projekto įgyvendinimo etapus: darbų trukmę, lėšų naudojimą ir darbų kokybę (Targamadzė, 1999; Leonienė, 2001).

Socialinius projektus įgyvendinančios mokyklos, C. Suttono (1999) nuomone, palaiko koordinavimą kurdamos vadovų ir pedagogų bendradarbiavimui palankią aplinką, kuri visus skatina dalyvauti, profesiskai tobulėti, vieniems kitus palaikyti ir bendrai spręsti problemas. B. Leonienė (2001) nurodo, kad bendradarbiavimu grindžiamą darbą projektinėje veikloje gali padėti sukurti įvairios darbuotojų komandos. Gerai organizuotos jos gali daug nuveikti. Tačiau, kaip teigia ši mokslininkė, menkai išmanant komandinio darbo ypatumus, eikvojamas laikas, o kartu gali dingti noras dirbti drauge. Specialiosios mokyklos pedagogų komandos, sukurtos projektinei veiklai organizuoti, gali būti ypač veiksmingos, tačiau jas reikia kruopščiai atrinkti ir deramai organizuoti. Tik tuomet, B. Leonienės (2001) nuomone, jos gebės deramai atstovauti mokyklos bendruomenei, jausti atsakomybę, numatant tikslus ir rengiant projektus.

3. Vaikų specialųjų ugdymą mokyklose reglamentuojantys dokumentai kaip teisinė socialinės globos projektų rengimo bazė

Vaikų specialųjų ugdymą mokyklose reglamentuojančių dokumentų Lietuvoje parengta nemažai: nuo 1991 iki 2003 metų tokių dokumentų galima suskaičiuoti per 20. Šiuos dokumentus nurodysime 1 lentelėje.

Toliau tekste dokumentai žymimi eilės numeriu, kuris atitinka jo pavadinimą 1 lentelėje. Dokumentus pagal turinį galime sugrupuoti taip: konceptualūs – bendrieji, reglamentuojantys specialųjų ugdymą, taikomieji ir specialieji, reglamentuojantys socialinę globą.

Kiekvienas atskiras dokumentas gali būti analizuojamas pagal kriterijus, darančius įtaką efektyviai specialiųjų mokyklų veiklai, vaikų ugdymui arba socialinei globai. Dokumentų analizės pagrindu galima išsiaiškinti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybė skiria pakankamai dėmesio specialiųjų poreikių vaikams, spręsdama jų edukacijos ir socializacijos problemas.

Kaip teigia S. Strolaitė (2002), specialiųjų poreikių vaikams aktualios švietimo, socialinės, sveikatos apsaugos paslaugos, kurias jiems būtina teikti kaip pažeidžiamiausiai visuomenės grupei. Mūsų šalyje šios paslaugos skiriamos, nes trims sritims vadovauja skirtingos ministerijos (Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo bei Sveikatos apsaugos). Jų sąveikos formos dar nerastos iki šiol.

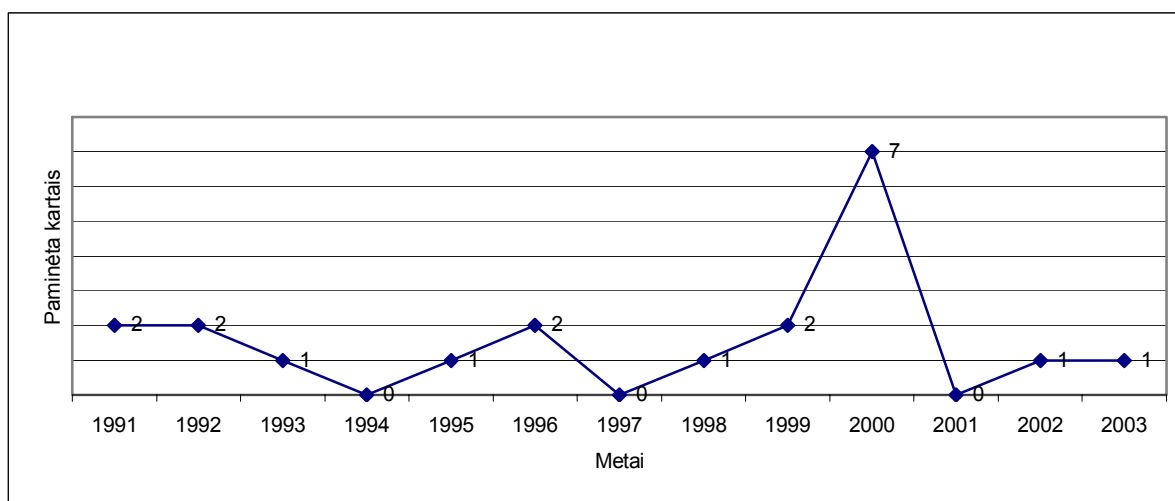
Socialines ir edukacines paslaugas reglamentuoja trejopo pobūdžio dokumentai: juridiniai aktai, kuriuose reglamentuojamos bendros specialiųjų poreikių vaikų ugdymo, socialinės globos, reabilitacijos sritys, specialiųjų ugdymą reglamentuojantys juridiniai aktai, kuriuose numatoma specialiųjų poreikių vaikų ugdymo tvarka, socialinę globą reglamentuojantys teisiniai aktai, nustatantys socialines paslaugas specialiųjų poreikių vaikams. Panagrinėsime

Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentus, reikšmingus rengiant vaikų socialinės globos projektus pagal dvi kryptis: vaikų specialiojo ugdymo ir globos. Išsiaiškinsime, kiek dėmesio skiriama šioms dviem tarpusavyje sąveikaujančioms sritims kasmet (1991–2003 metais).

1 lentelė. Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentai, reglamentuojantys specialųjį ugdymą

Eil. Nr.	Lietuvos Respublikos Vyriausybės aktas	Metai	Akto Nr.
1.	Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymas	1991; 1999 (nauja redakcija)	Nr. 36–959
2.	Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas	1991; 1998-07-02 (nauja redakcija)	Nr. VIII-854
3.	Lietuvos Respublikos Konstitucija	1992	
4.	Lietuvos Respublikos švietimo koncepcija	1992	
5.	Lietuvos Respublikos švietimo reformos gairės	1993	
6.	Vaiko teisių konvencija	1995	
7.	Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	1996	
8.	Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymo papildymo ir pakeitimo įstatymas	1996-10-22	Nr. I–1587
9.	Lietuvos Respublikos ŠMM įsakymas „Specialiojo ugdymo įstatymas“	1998-12-15	Nr. VIII–969
10.	Lietuvos Respublikos ŠMM įstatymas „Dėl antrojo švietimo reformos etapo prioritetų vykdymo“	1999-08-11	Nr. 952
11.	Lietuvos Respublikos ŠMM, Socialinės apsaugos ministrų nutarimas „Socialinių ir pedagoginių vaikų mokymosi sąlygų sudarymo programa“	1999-06-09	Nr. 764
12.	Lietuvos Respublikos ŠMM, Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Asmens specialiųjų poreikių įvertinimo tvarka“	2000-10-04	Nr. 1221–527–83
13.	Lietuvos Respublikos ŠMM įsakymas „Specialiojo ugdymo skyrimo tvarka“	2000-08-17	Nr. 1056
14.	Lietuvos Respublikos ŠMM įsakymas „Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiojo ugdymo įstaigą tvarka“	2000-02-22	Nr. 158
15.	Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų poreikių ikimokyklinio amžiaus vaikams namuose tvarka“	2000-07-05	Nr. 916
16.	Lietuvos Respublikos ŠMM įsakymas „Švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo organizavimo tvarka“	2000-08-17	Nr. 1057
17.	Lietuvos Respublikos ŠMM ir Sveikatos apsaugos ministrų įsakymas „Moksleivių mokymo namuose organizavimo tvarka“	2000-03-16	Nr. 259
18.	Lietuvos Respublikos ŠMM įsakymas „Perėjimas prie naujos lietuviškos Brailio rašto abėcėlės tvarkos ir programos“	2000-06-29	Nr. 878
19.	Lietuvos Respublikos ŠMM įsakymas „Dėl egzaminų pritaikymo specialiųjų poreikių moksleiviams“	2002-04-02	Nr. 492
20.	Lietuvos Respublikos ŠMM, Sveikatos apsaugos, Socialinės apsaugos ir darbo ministrų įsakymas „Specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarka“	2002-07-12	Nr. 1329
21.	Lietuvos Respublikos ŠMM Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas	2003-06-17	Nr. IX–1630

Bendras Lietuvos Respublikos Vyriausybės kasmet išleidžiamų įstatymų, kuriuose reglamentuojamas specialiųjų poreikių vaikų ugdymas, skaičius nuo 1991 iki 2003 metų pa-
vaizduotas 1 paveiksle.

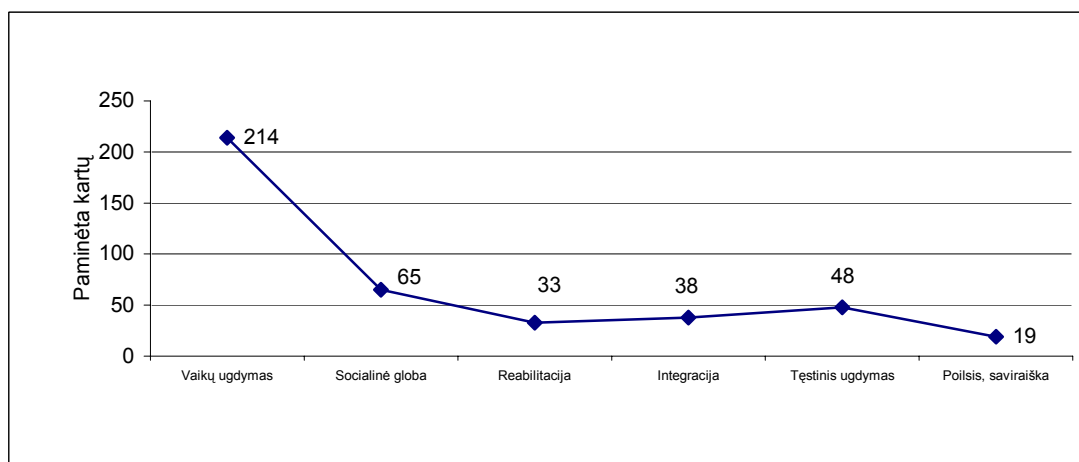

1 pav. Specialiojo ugdymo pabrėžimas Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentuose (1991–2003 m.)

Tokių dokumentų, parengiamų per metus, skaičius svyruoja nuo 2 iki 7. 1991–2003 m. laikotarpyje yra metų, kai nebuvo parengtas nė vienas tokio pobūdžio dokumentas. Taip buvo 1994, 1997 ir 2001 metais. Daugiausia tokių dokumentų – septyni – buvo parengta 2000 metais. Iki tol buvo ieškoma tam tikrų galimybių rengti juridinius aktus ir sudaromas pagrindas specialiojo ugdymo sisteminei pertvarkai, kurioje svarbų vaidmenį vaidina ir projektai (Strolaitė, 2002). Jų pagrindu galima spręsti neatidėliotinos svarbos specialiųjų poreikių vaikų ugdymo klausimus.

Galime teigti, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentai, skirti specialiųjų poreikių vaikų ugdymui, priimami netolygiai, nėra šių klausimų sprendimo sistemos. Kai kurie dokumentai neatitinka šių dienų specialiųjų poreikių vaikų ugdymo situacijos, nes jie buvo rengti dar tuomet, kai specialusis ugdymas dar tik vadavosi iš sovietinio mąstymo gnaužtų, o vaikų socialinės globos sistema dar tik buvo pradėta kurti.

Kiekvieną iš 1 lentelėje nurodytų juridinių dokumentų (jų yra 21) analizuosime pagal sritis, reikšmingas specialiųjų poreikių vaikų visavertei socializacijai: bendrasis ugdymas, socialinė globa, rehabilitacija, integracija, tęstinis ugdymas, poilsis ir saviraiška.

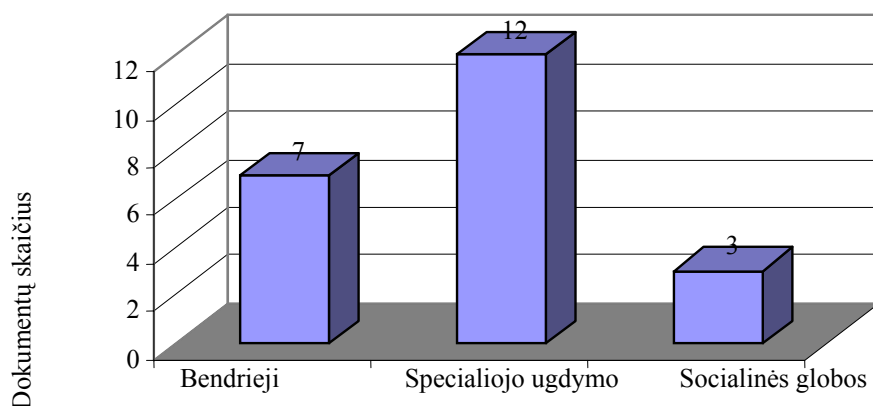
2 pav. Vaikų ugdymo ir globos pabrėžimas Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentuose

2 paveiksle matyti, kaip šios sritys pabrėžiamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentuose. Dažniausiai Vyriausybės dokumentuose minimas specialusis ugdymas (214 kartų), mažiausiai – poilsis ir saviraiška (19 kartų).

Taigi visos kitos vaikų socializacijai svarbios sritys Vyriausybės dokumentuose nesulaukia reikiamo dėmesio. Tai – rehabilitacija ir integracija. Vaikų socialinei globai dokumentuose taip pat skiriama kur kas mažiau dėmesio nei specialiajam ugdymui.

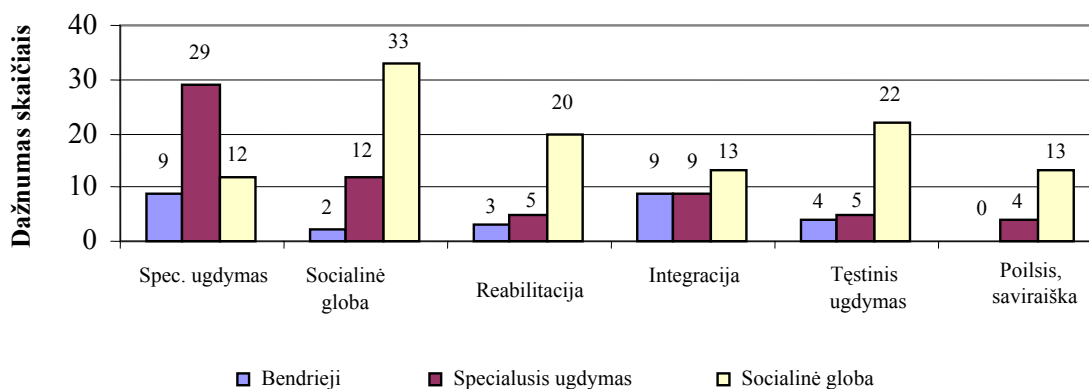
Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentus pagal jų turinį galima suskirstyti į tris grupes:

- dokumentai, kuriuose nagrinėjami bendrieji specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ir socialinės globos klausimai, reikšmingi šių dviejų sričių plėtotei;
- dokumentai, reglamentuojantys specialųjį ugdymą ir socialinę globą kaip atskiras, specialaus dėmesio reikalaujančias sritis.

3 pav. Lietuvos Respublikos dokumentai, reglamentuojantys vaikų specialųjį ugdymą ir socialinę globą

1991–2003 metais daugiausia priimta dokumentų, reglamentuojančių specialųjį ugdymą – 12 iš 21, t. y. daugiau nei pusė iš visų priimtų dokumentų; trečdalyje visų priimtų dokumentų nagrinėjami bendrieji specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ir socialinės globos klausimai (7 iš 21). Mažiausiai buvo priimta dokumentų, reglamentujančių vaikų socialinę globą. Lietuvos Respublikos Vyriausybės dėmesį šiems trejopiems dokumentams iliustruosime 4 paveikslu.

4 pav. Specialiojo ugdymo ir socialinės globos pabrėžimas Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentuose

Paanalizuosime, kaip trejopo turinio dokumentuose, reglamentuojančiuose bendrojo ugdymo, vaikų specialiojo ugdymo, specialiojo ugdymo ir socialinės globos klausimus, atsispindi specialiųjų poreikių vaikų socializacijai svarbios sritys: specialusis ugdymas, socialinė globa, rehabilitacija, integracija, tęstinis ugdymas, poilsis, saviraiška.

Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas dažniausiai pabrėžiamas specifiniuose, t. y. specialiųjų ugdymą reglamentuojančiuose dokumentuose. Socialinė globa pabrėžiama taip pat specifinio pobūdžio dokumentuose, skirtuose būtent šiai sričiai. Šiuose dokumentuose nagrinėjamos ir vaikų rehabilitacijos, tęstinio ugdymo, mažiau – integracijos, poilsio ir saviraiškos problemos.

Išnagrinėsime, kokiuose konkrečiuose dokumentuose ir kaip buvo pabrėžiami specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ir socialinės globos klausimai.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1990) pabrėžiama, kad demokratinėmis nuostatomis grįstos, humaniškos visuomenės vertybė yra kiekvienas pilietis, nepaisant jo tautybės, rasės, gebėjimų.

Specialiųjų ugdymą reglamentuojančiuose dokumentuose dažniausiai pabrėžiami vaikų socialinės globos ir integracijos klausimai, mažiau dėmesio juose skiriama rehabilitacijai, tęstinio ugdymo, vaikų poilsio ir saviraiškos klausimams. Bendro pobūdžio dokumentuose, orientuotuose tiek specialaus ugdymo, tiek ir į vaikų socialinės globos klausimų teisinį pagrindimą, dažniausiai vėl minima vaikų specialiojo ugdymo sritis, dažnai – integracijos ir tęstinio ugdymo, mažiausiai – socialinės globos ir vaikų rehabilitacijos sritys. Taigi trejopo turinio Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentuose (1991–2003 m.) dažniausiai minima ir todėl labiausiai pabrėžiama sritis yra vaikų specialusis ugdymas. Specialiųjų poreikių vaikų socialinės globos sričiai skiriama kur kas mažiau dėmesio.

Galima teigti, kad Vyriausybės dokumentai specialiąsias vaikų ugdymo įstaigas labiau orientuoja į ugdymo nei į socialinės globos sritį. Todėl ši sritis specialiosiose mokyklose gali būti suvokiama kaip antraeilės reikšmės, lyginant su specialiojo ugdymo sritimi. Tai diktuoja būtinybę specialiosiose mokyklose plėtoti projektinę veiklą.

1991 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą. Abu šie dokumentai apibrėžė ne tik neįgalių suaugusiųjų, bet ir specialiųjų poreikių vaikų ir jaunuolių teisę būti ugdomiems institucijose, esančiose arčiausiai jų gyvenamosios vietos, taip pat nurodė galimybę gauti medicininę pagalbą, psichologinę, specialiąją pedagoginę, reikiamas specialiąsias mokymo ir technines priemones. Buvo nurodytas jų mokymosi ir darbo vietos pritaikymo individualiems poreikiams būtinumas.

Vis daugiau specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų pradėjo lankyti bendrojo lavinimo mokyklas, esančias arčiausiai gyvenamosios vietos, todėl Švietimo ir kultūros ministerijos kolegija 1993 m. gegužės 27 d. priėmė nutarimą „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų poreikių vaikams bendrojo ugdymo įstaigose tvarka“. Nutarime pirmą kartą minima, kad tokiems moksleiviams turi būti pritaikytos bendrojo lavinimo mokyklos dalykų programos ir teigiama, kad (jas modifikuojant, adaptuojant) vaikai gali būti ugdomi visiškos/dalinės integracijos klasėse, o mokykloje turi būti įkurta specialiojo ugdymo komisija. Nurodoma būtinybė teikti specialiojo ugdymo paslaugas ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir bendrojo lavinimo mokyklose. Tačiau finansinis šių paslaugų teikimo klausimas nebuvo sukurtas, todėl nebuvo numatytos ir sąlygos, užtikrinančios efektyvų šio nutarimo nuostatų įgyvendinimą praktikoje.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (1998, 2003) apibrėžė pedagoginių–psichologinių tarnybų vaidmenį, tėvų ir vaikų teises renkantis ugdymo instituciją ir ugdymosi formą.

Specialiojo ugdymo įstatymas, įsigaliojęs 1999 metų rugsėjo 1 d. (Valstybės žinios, 1998, Nr. 115–3228) nustatė: specialiojo ugdymo sistemos sandarą, valdymo ir specialiųjų poreikių asmenų ankstyvojo ir ikimokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo, papildomo ugdymo, profesinio ir aukštesniojo mokymo, aukštojo mokslo ir suaugusiųjų švietimo organizavimo pagrindus. Šiame dokumente (1.4 str.) nurodoma, kad specialusis ugdymas įgyvendinamas

vadovaujantis bendraisiais švietimo decentralizacijos ir ugdymo (lygių galimybių) principais. Apibrėžiami (5 str.) pagrindiniai specialiojo ugdymo uždaviniai, ugdymo institucijų įvairovė.

[sigaliojus Specialiojo ugdymo įstatymui, parengti ir jį lydintys teisės aktai: „Asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarka“ (Švietimo ir mokslo ministro, sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministrų (2000–10–04) įsakymu Nr. 1221/527/83); „Specialiojo ugdymo skyrimo tvarka“ (Švietimo ir mokslo ministro 2000–08–17 įsakymu Nr. 1056); „Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiojo ugdymo įstaigą tvarka“ (Švietimo ir mokslo ministro 2000–02–22 įsakymu Nr. 158); „Moksleivių mokymo namuose organizavimo tvarka“ (Švietimo ir mokslo ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2000–03–16 įsakymais Nr. 259/153); „Švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo organizavimo tvarka“ (Švietimo ir mokslo ministro 2000–08–23 įsakymu Nr. 1057); „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų poreikių ikimokyklinio amžiaus vaikams namuose tvarka“ (Švietimo ir mokslo ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2000–07–05 įsakymais Nr. 916/385). Šie dokumentai nurodo neįgalųjų pedagoginio-psichologinio įvertinimo būtinumą, ugdymo(si) poreikių nustatymą, specialiojo ugdymo paslaugų skyrimą, ugdymo institucijos ir šeimos/globėjų atsakomybę teikiant šias paslaugas.

Šie visi minėti teisės aktai nereikalavo papildomo finansavimo, jie tik sunormino asmenų nuo gimimo iki 21 m. specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymo ir specialiojo ugdymo tvarką šalyje. Tačiau 2002 m. liepos 12 d. Nr. 1329/368/98 priimtas teisinis aktas „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo bei specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 84–3672) vis dar tebestokoja poįstatyminių aktų.

Kiti teisės aktai, pavyzdžiui, „Skaitovų, palydovų, gestų kalbos vertėjų, pedagogo padėjėjų paslaugų teikimo specialiųjų poreikių asmenims tvarka“ jau reikalauja papildomo finansavimo iš valstybės biudžeto. Nustatyti specialiuosius poreikius neįmanoma nekuriant, neadaptuojant, nestandartizuojant būtinų metodikų kūrimo ir neaprupinant pedagoginių-psichologinių tarnybų (Bakk, Grunewald, 1997).

Pirmasis Profesinio mokymo įstatymo projektas buvo paskelbtas 1992 metais. Jame pristatytos valstybės jaunimo profesinio rengimo raidos gairės. Tačiau šis įstatymo projektas nebuvo priimtas, naujas projektas priimtas tik 1997 metais. Deja, jis ir jį lydintys teisės aktai jau nebeatitinka šiuolaikinio gyvenimo realijų. Šie dokumentai negarantuoja specialiųjų poreikių vaikams, ugdytiems adaptuojant bendrojo lavinimo mokyklos dalykų programas, teisės mokytis antrojeje profesinio mokymo programų pakopoje.

Atlikus Vyriausybės dokumentų analizę, galima formuluoti šias išvadas: Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentuose nepakankamai pabrėžiama socialinė specialiųjų poreikių vaikų globa. Tai sudaro prielaidas specialiųjų mokyklų vadovams ir pedagogams socialinę globą suvokti kaip nepakankamai Vyriausybės dokumentais reglamentuojamą veiklą. Todėl jos plėtojimas priklauso nuo mokyklos pedagogų bendruomenės pastangų, jų inovacinės veiklos, kuriai vykdyti dideles galimybes suteikia projektai. Be to, mokyklų vadovams svarbu suprasti, kad specialusis vaikų ugdymas, integruoto ugdymo organizavimas negali sėkmingai vykti be socialinės globos, nes būtent jos pagrindu galima plėtoti vaikų integracijos, reabilitacijos, poilsio, socializacijos sritis.

Analizuojant Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentus, buvo nustatytos specialiųjų mokyklų veiklos funkcijos, atskleidžiančios socialinės globos projektų funkcionavimo galimybes, paskirtį, sąlygas ir veiksnius. Nustatyta, kad 1991–2003 m. teisiniai aktai ypač daug dėmesio skyrė specialiųjų poreikių vaikų ugdymui, nepakankamai pabrėžė tam tikras sritis, pavyzdžiui, ugdymą, poilsį ir saviraišką. Todėl jos gali sudaryti pagrindą vaikų socialinės globos projektams. Analizės pagrindu nustatyta, kiek dėmesio Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentuose skiriama neįgalųjų vaikų ugdymui, reabilitacijai ir globai.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentuose pabrėžiamas specialiųjų mokyklų bendruomenės kaip sociumo vaidmuo. Šį vaidmenį mokykla sėkmingai gali atlikti tik įsitraukdama į projektinę veiklą ir į ją įtraukdama visą mokyklos mikrosociumą.

Išvados

- Vaikų socialinės globos projektų rengimas specialiosiose mokyklose reikalauja iš vadovų ir pedagogų naujų vadybinių – teisinių žinių. Vadovai turėtų žinoti teisinius specialaus ugdymo ir socialinės vaikų globos pagrindus ir atsižvelgti į išorines projektų rengimo prielaidas, reglamentuojamas bendrojo pobūdžio švietimo ir mokyklos veiklos dokumentuose. Be to, būtina žinoti: kokios veiklos pagrindu galima efektyvinti mokyklos gyvenimą, kokios problemos mokyklai yra aktualiausios šiuo metu, ką galima keisti mokykloje teigiama linkme.

- Kiekvienam specialiųjų mokyklų vadovui būtina gebėti vadovauti mokyklos bendruomenei ir mokėti įtraukti pedagogus aktyviai rengiant projektus. Be to, būtina gebėti suburti komandą projektinei veiklai, numatyti kiekvieno specialisto galimybes ir nukreipti jas siekti bendro tikslo.

- Sėkmingą projektų valdymą specialiosiose mokyklose lemia išorinių ir vidinių sąlygų žinojimas. Viena iš tokių sąlygų yra teisinės vaikų specialiojo ugdymo ir socialinei globai bazė. Tuo tikslu mokyklų vadovai ir pedagogai turėtų atlikti Lietuvos Respublikos Vyriausybės dokumentų analizę ir nustatyti, kiek dėmesio juose skiriama vaikų specialiajam ugdymui ir socialinei globai ir kuri iš tų sričių dokumentuose daugiau arba mažiau pabrėžiama. Išsiaiškinę, kad socialinė globa normatyviniais aktais silpnai grindžiama, mokyklų vadovai šią sritį turėtų suvokti kaip problemą, kuri turi būti sprendžiama jų pačių pastangomis. Tokiai novatoriškai specialiosios mokyklos veiklai reikšmės turi socialinės globos projektai, kurių rengimas reikalauja iš vadovų „naujojo“ žinojimo, gebėjimo konstruoti teisinės–vadybines žinias teoriją siejant su praktika.

LITERATŪRA

1. **Bakk A., Grunewald K.** Globa. – Vilnius: Avicena, 1997.
2. **Barvydienė A.** Vadovavimo psichologija. – Kaunas: Poligrafija, 1997.
3. **Gailienė I.** Segregacijos ir normalizacijos idėjų derinimas rengiant specialistus darbui su neįgaliaisiais // Specialioji mokykla: praeitis, dabartis, ateitis. Mokslinė konferencijos medžiaga, 1999 m. sausio 20–22 d. – Šiauliai, 1999.
4. **Invalidų** socialinė integracijos programa 1992–2002 m. // Valstybės žinios, 1991 m. sausio 4 d.
5. **Jucevičienė P.** Organizacijos elgsena. – Kaunas: Technologija, 1994.
6. **Karvelis V.** Neįgaliųjų ugdymas ir socialinė adaptacija Lietuvoje. – Šiauliai: ŠU leidykla, 2001.
7. **Kasiulis J., Barvydienė V.** Vadovavimo psichologija. – Kaunas, 2001.
8. **Leonienė B.** Darbuotojų vadyba. – Kaunas: KTU, 2001.
9. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija. – Vilnius: LR Seimo leidykla, 1990.
10. **Lietuvos Respublikos** specialiojo ugdymo įstatymas (1998). 1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII–969. Informacinis leidinys. – Vilnius, Nr. 1–2 (56–57).
11. **Lietuvos Respublikos** specialiojo ugdymo įstatymas. 1998, 2003.
12. **Lietuvos Respublikos** švietimo įstatymas. 1991.
13. **Lietuvos** švietimo koncepcija. – Vilnius: Leidybos centras, 1992.
14. **Lietuvos** švietimo koncepcija. – Vilnius: LR ŠMM leidybos centras, 1992.
15. **Lietuvos** švietimo strateginių nuostatų gairės 2003–2012 metai. – Vilnius, 2002.
16. **LR ŠMM** ministro 2002 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. 1749 „Dėl mokyklų tobulinimo programos priemonių plano tvirtinimo // <http://www.smm.lt>
17. **LR ŠMM** mokyklų tobulinimo programa, skirta Lietuvos tūkstantmečiui. B dalis: „Švietimo kokybės vadybos sistema“. – Vilnius, 2002.
18. **Mokyklų** tobulinimo programa, remiama Pasaulio banko antrojo projekto „Švietimo kokybės vadybos sistemos sukūrimas“ (seminaro medžiaga). – Vilnius, 2002 m. spalio 9–11 d.
19. **Pūras D.** Negalės žmonės sugrįžta į visuomenę. – Vilnius: Viltis, 1997.
20. **Ruškus J.** Negalės fenomenas. – Vilnius: Progratus, 2000.
21. **Socialinės** reabilitacijos organizaciniai aspektai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994.
22. **Specialiojo** ugdymo įstatymas // Valstybės žinios, 1998 m. gruodžio 15.
23. **Strolaitė S.** Specialiojo ugdymo reformą grindžiančių teisinių dokumentų raida ir jų nuostatų įgyvendinimas // Specialusis ugdymas: mokslo darbai. – Šiauliai, 2002. Nr. 1(6).

24. **Sutton C.** Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. – Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija, 1999.
25. **Tamošiūnas T.** Projektų metodas ugdymo praktikoje. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999.
26. **Targamadzė V.** Vidinis auditas – Lietuvos bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos veiklos rezultatyvumo įsivertinimo galimybė // Socialiniai mokslai. – Vilnius, 1999. Nr. 3(20).
27. **Želvys R.** Švietimo vadyba ir kaita. – Vilnius: Garnelis, 1999.

PREPARATION OF CHILDREN'S SOCIAL CARE PROJECTS AT SPECIAL SCHOOLS: MANAGEMENT AND LAW

Prof. Habil. Dr. Audronė Juodaitytė

Assoc. Prof. Dr. Daiva Malinauskienė

University of Šiauliai, Lithuania

Summary

Organizing projects of children's social care in the dorms demands from principals and teachers new management, law skills and knowledge. Principals have to know the following: how to make school's life more effective on the basis of projection work; what issues are the most important at the present time for schools; what is possible to change in more positive way in the school.

To make the management of projects successful it is important to know the internal and external determinants. One of them is – the legalese basis of educating children with special needs and their social care. That is why schools' principals and teachers would have to analyze the documents of the Lithuanian Government and set how much important are the children with special needs, their education, and social care, and which of those fields are more or less emphasized. Making sure, that social care is less reasoned in those documents, schools' principals should realize that and put their own efforts for dealing with it. For such an activity of special schools (dorms) the projects on children's social care are very important. These projects demand from the principals a new understanding, ability to create legalese and management knowledge in the relation of theory and practice paradigms.

Keywords: Social Care Projects, Special Boarding School, Law Base of Management.